

Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljurnal.uz>

Universal International Scientific Journal

e-ISSN: [3060-4540 \(online\)](https://doi.org/10.30604/3060-4540)

Year: 2024 Issue: 1 Volume: 5

Published: 10.08.2024 <https://universaljurnal.uz>

International indexes

GOOGLE SCHOLAR
CROSSREF (OAK BAZA)
ZENODO
OPEN AIRE
EUROPUB
RESEARCHGATE (OAK BAZA)
SJIF

Jo'raxo'jayeva Sayyora Dedamirza qizi

Yangiqo'rg'on tumani 21-o'rta maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Uzbekistan

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING MATEMATIKAGA OID MANTIQUIY MUSHOHADA YURITISH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematikaga oid mantiqiy mushohada yuritish faoliyatini rivojlantirish xususida so'z boradi. Ma'lumki, boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quv-bilish faoliyatini tashkil qilish metodlari bu - o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyat usullari bo'lib, bu faoliyat orqali yangi bilimlar, malakalar va ko'nikmalarga erishiladi, kelgusida matematika faninig yuqori bosqichlari uchun kerakli bilim zahirasini to'plash imkonini beradi. Beriladigan savollar o'quvchilarning fikrlashini faollashtirish uchun ularni voqea-hodisalar va faktlarni taqqoslashga, solishtirishga, ularni ajratish yoki guruhlashga, ular orasidagi bog'lanishlarni izlashga undaydi. Buning uchun, masalaga muammo sifatida yondashish, muammoni qo'yish, yetishmaydigan ma'lumotlarni izlash va ilmiy gipotezalarni shakllantirish, gipotezalarni tekshirish va muammoli vaziyatga oid yangi bilimlarga ega bo'lish kabi bosqichlarni amalga oshirish kerak. O'quv-bilish faoliyatini tashkil qilish metodlarining bir necha turlari mavjud. O'quvchilar bilim oladigan manbalar bo'yicha: og'zaki, ko'rsatmali, amaliy metodlar bo'lib, ularni dars jarayonida qo'llashning qulay usullari tavsiya etilgan.

Аннотация: В данной статье речь идет о развитии деятельности логического наблюдения учащихся младших классов по математике. Известно, что методы организации обучения и учебной деятельности на начальных уроках математики – это методы совместной деятельности учителя и учащихся, благодаря которым приобретаются новые знания, умения и навыки, в дальнейшем математика позволяет накопить необходимые знания для высших ступеней науки. С целью активизации мышления учащихся задаваемые вопросы побуждают их сравнивать, противопоставлять, разделять или группировать события и факты, искать связи между ними. Для этого необходимо подойти к проблеме как к проблеме, поставить проблему, найти недостающую информацию и сформулировать научные гипотезы, проверить гипотезы и получить новые знания о проблемной ситуации. Существует несколько видов методов организации учебной деятельности.

По источникам, из которых обучаются студенты: рекомендуются устные, инструктивные, практические методы, удобные способы их использования в ходе урока.

Abstract: This article deals with the development of the activity of logical observation of elementary school students in mathematics. It is known that the methods of organizing learning and learning activities in elementary mathematics classes are the methods of joint activities of the teacher and students, through which new knowledge, skills and abilities are gained, in the future mathematics allows you to accumulate the necessary knowledge for the higher stages of science. In order to activate students' thinking, the questions asked encourage them to compare, contrast, separate or group events and facts, and look for connections between them. To do this, it is necessary to approach the problem as a problem, pose a problem, search for missing information and formulate scientific hypotheses, test hypotheses and gain new knowledge about the problem situation. There are several types of methods of organizing educational activities. According to the sources from which students learn: oral, instructive, practical methods, convenient ways of using them in the course of the lesson are recommended.

Kalit so'zlar: metodlar, analiz, sintez, taqqoslash, kuzatish, tajriba, amaliy kompetensiyalar, ilmiy izlanish metodlari, standart talablari, masala, ifoda, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik. mustaqil ish, idrok, xotira, tafakkur, tasavvur, nutq.

Ключевые слова: методы, анализ, синтез, сравнение, наблюдение, опыт, практические компетенции, методы научного исследования, стандартные требования, проблема, выражение, критическое мышление, творчество. самостоятельная работа, восприятие, память, мышление, воображение, речь.

Keywords: methods, analysis, synthesis, comparison, observation, experience, practical competencies, scientific research methods, standard requirements, problem, expression, critical thinking, creativity. independent work, perception, memory, thinking, imagination, speech.

Language: Uzbek

Citation: Jo'raxo'jayeva, S. (2024). DEVELOPMENT OF LOGICAL OBSERVATION ACTIVITY OF PRIMARY CLASS STUDENTS ABOUT MATHEMATICS. Universal International Scientific Journal, 1(5), 11–16. Retrieved from <https://universaljournal.uz/index.php/jurnal/article/view/1084>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13368603>

KIRISH

O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida maktab ta'lim tizimidagi boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun zamonaviy talablar doirasida mavjud metodika va texnologiyalarni boyitish va yangilash bo'yicha yo'nalishlar dolzarbligi ortib bormoqda. Bu boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ularning yosh xususiyatlariga mos matematik bilish usullarini takomillashtirish vazifasini qo'yadi. Shuning uchun ham, ilm-fan sohasidagi ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilab olishimiz zarur. Ilm-fan sohasida fundamental va innovatsion tadqiqotlar uchun maqsadli grant mablag'larini ajratish mexanizmini tubdan qayta ko'rib chiqish kerak. Shuningdek, o'quvchilarning matematikadan bilimini oshirish, matematik fikrlash qobiliyatini o'stirish, bilish faolligini oshirish, hisoblash

malakalarini rivojlantirishga qaratilgan matematik modellashtirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Ta'limni barcha bosqichlarida matematika fanini o'qitish tizimini yanada takomillashtirish, pedagoglarning samarali mehnatini qo'llab-quvvatlash, ilmiy-tadqiqot ishlarining ko'lamini kengaytirish va amaliy ahamiyatini oshirish, xalqaro hamjamiyat bilan pedagoglarning samarali mehnatini qo'llab-quvvatlash, ilmiy-tadqiqot ishlarining ko'lamini kengaytirish va amaliy ahamiyatini oshirish, xalqaro hamjamiyat bilan aloqalarni mustahkamlash shuningdek 2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha matematik tasavvurlarni shakllantirish, matematik tasavvurlarni shakllantirish, matematika fanini o'qitish sifatini oshirish, matematika faniga ixtisoslashtirilgan maktablar faoliyatini rivojlantirishni nazarda tutiladi.

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilar bilish faoliyati butun ta'lim-tarbiyaviy jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u o'quvchilarni matematika fanini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini oshishiga yordam beradi. Ularni tarkibiga analiz va sintez usullari ham kiradi. Boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'qitishda analiz va sintez metodlari turli xil shakllarda namoyon bo'ladi. Masalan, masalalar yechish usuli, matematik tushunchalar, xossalarni o'rganish usuli va tadqiqot usullarini ko'rsatish mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ilmiy tadqiqot metodlari – bu qonuniy bog'lanishlarni, munosabatlarni, aloqalarni o'rnatish va ilmiy nazariyalarni tuzish maqsadida ilmiy axborotlarni olish usullaridir. O'quvchilarga egallangan bilim, o'quv va malakalarni turli xil sharoitlarda qo'llanishga o'rgatishni o'qitishning maxsus masalasi sifatida qarash kerak. Bu o'quvchilarni dastlabki tayyorgarligiga qaratilgan ishning boshlanishidir.

Bu esa o'quvchilarning qobiliyatlarini o'stirishdek dolzarb muammo bilan uzviy bog'liqdir. S.Aloxonovning fikricha, boshlang'ich sinflardanoq, o'quvchilarda tevarak atrofdagi buyum va predmetlarni solishtirish, taqqoslash, voqea va hodisalarni kuzatish, ularning o'xshashlik va farq tomonlarini, belgilarin ajrata olishni uddalash kabi tahlil, umumlashtirish, abstraktsiyalash kabi qobiliyatlari ko'rina boshlaydi. Rivojlanayotgan ta'lim haqida gapirganda ish faqat bilish qobiliyatlarini (idrok, xotira, tafakkur, tasavvur, nutq,) rivojlantirishdangina iborat, deb o'ylash xato fikrdir. Shunday ekan, matematikani chuqur o'rganish, uni hayotiy misollarga qo'llash, xotira va tafakkurni shakllantirib qolmay, balki o'quvchilarda chidamlilik, matonat, mehnat qilish, qiyinchiliklarni yengish kabi ko'nikmalarni shakllantirib boradi. U mehnat qilishga odatlanish va fikrini mustaqil ifoda etish kabi extiyojni tarbiyalash bo'yicha doimiy sistemali ishlash uchun imkon beradi, tafakkur qilish va mehnatni to'g'ri tashkillash, diqqatni jamlash, aniq fikrlashni talab

qiladi. L.O'rinboeva muallifligidagi 3-sinf darsligida masalalar boshda mudim vazifani ham bajaradi. V.P.Ruchkinaning ta'kidlashicha, o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, masalani tahlil qilish qilish, umumlashtirish, berilganlar va izlanayotganlar orasidagi bog'lanishlarni payqash, kerakli qonuniyatlarni bog'lagan xolda yechim yo'lini izlashga tomon fikrlash jarayonini ochib berish abstraktsiyalash va aniqlashtirish, qaralayotgan hodisalar orasidagi mavjud bog'lanishlarni ochib berish malakasini o'stiruvchi foydali vosita ham bo'ladi.

Matematika fani mavjud moddiy dunyodagi narsalarning fazoviy formalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlarni o'rganish jarayonida "ilmiy izlanish" metodlaridan foydalanadi.

Ularni tarkibiga analiz va sintez usullari ham kiradi. Boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'qitishda analiz va sintez metodlari turli xil shakllarda namoyon bo'ladi. Masalan, masalalar yechish usuli, matematik tushunchalar, xossalarni o'rganish usuli va tadqiqot usullarini ko'rsatish mumkin. O'quvchining fikrini yo'nalishiga ko'ra metodlardan analiz va sintez masala yechish jarayonida bir birini to'ldiradi, va alohida bir analitik –sintetik usulni hosil qiladi. Berilgan murakkab masalani analiz yordamida bir nechta sodda masalalarga ajratish mumkin. Sintez yordamida bu sodda masalalardan butun bir masalani hosil qilish mumkin.

Ma'lumki, matematika fanini o'rganadigan obyekt materiyadagi narsalarning fazoviy shakllari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlardan iboratdir. S.Alixonovni aytishicha bu shakllar orasidagi miqdoriy munosabatlarni aniqlash jarayonida matematiklar izlanishning ilmiy metodlaridan vosita sifatida foydalanadilar. Analiz metodi orqali fikrlashda o'quvchi quyidagi savolga javob berishi kerak: "izlanayotgan noma'lumni topish uchun nimalarni bilish kerak?". Analiz metodi psixologik nuqtai nazardan: butunlardan bo'laklarga tomon izlsh metodi sifatida qaraladi. Fikrlashning analiz usulida har bir qadamning o'z

asosi bor bo'ladi, ya'ni har bir bosqich bizga ilgari ma'lum bo'lgan qoidalarga asoslanadi.

NATIJALAR

Boshlang'ich sinf matematika darslarida qo'llaniladigan analiz va sintez bu- ikkinchi bosqich amallar hisoblanadi.. Bu fikrlashning usullari nafaqat ilmiy-tadqiqot usuli, o'quv materialini o'rganish usullari sifatida, o'quvchilarning tafakkurini o'zgaruvchi jarayon sifatida ham namoyon bo'ladi.

Bu metodlar ikki xil shaklda, ya'ni filtr shaklida va sintez orqali qo'llaniladi. Birinchi shakldagi analizda masalani yechayotgan kishi tasodifiy ravishda yechish usulini izlab birin-ketin mavjud usullarni qo'llab ko'radi. Sonlarni birliklariga ajratishda va ularni bir butun yozishda ilmiy izlanish metodlarining analiz va sintez qismidan foydalaniladi.

Eng kichik va eng katta bir xonali, ikki xonali, uch xonali va to'rt xonali sonlarni raqamlar ko'rinishida yozing;

- bitta minglik, yettita yuzlik, yettita o'nlik, beshta birlikdan qanday son hosil qilinadi? Javob: 1775
- uchta minglik, to'rtta yuzlik, beshta o'nlik, ikkita birlikdan qanday son hosil qilinadi? Javob: 3452
- beshta minglik, oltita yuzlik, to'qqizta o'nlik, uchta birlikdan qanday son hosil qilinadi? Javob: 5693
- sakkizta minglik, beshta yuzlik, oltita o'nlik, uchta birlikdan qanday son hosil qilinadi? Javob: 8563
- oltita minglik, to'rtta yuzlik, yettita o'nlik, ikkita birlikdan qanday son hosil qilinadi? Javob: 6472

Masala tahlilini uning savolidan, berilganlaridan ham boshlash mumkin. Shuni muhimki, yechish yo'llarini izlash maqsadga yo'naltirilgan mazmunda bo'lishi kerak, berilgan ma'lumotlar bo'yicha topish mumkin bo'lgan kattaliklar yechimga yordam beradimi yoki aksincha, masala savoliga javob berish uchun nimani bilish kerak - kabi savollar berilib boriladi.

Masalaning yechilishini tekshirib, yangi masala tuzish foydali, bu masala tarkibiga javob berilgan

sifatida, berilganlardan biri esa izlanayotgan sifatida kiradi.

Masalan, qaralgan masalani tekshirish uchun quyidagi masalani tuzish va yechish mumkin: «18 ta qiz bola va 13 ta o'g'il bola o'qiydigan sinf uchun har bir o'quvchiga 3 tadan daftar sotib olish kerak. 54 ta daftar sotib olishdi. Yana nechta daftar sotib olish kerak?» Bu masalaning yechilishini tushuntirishlar bilan amallar bo'yicha yozish mumkin:

- $18 + 13 = 31$ (bola) — sinfdagi o'quvchilar.
- $3 \cdot 31 = 93$ (d.) — shuncha daftar kerak.
- $93 - 54 = 39$ (d.) — yana shuncha daftar sotib olishadi.

Javob: 39 ta daftar.

Bolalar keyingi masalalarni mustaqil yechishda yechish usulini ularning o'zlarini tanlashadi. Ularni ma'lum yechish yulidan foydalanishga majbur qilish kerak emas. Ularning kuchlari yetadigan usuldan foydalanishsin. Universal usul yo'q. Ammo masalalarni taxlil qilishda o'qituvchi shuni unutmasligi kerakki, o'quvchi masalaning yechish yo'lini o'z mulohazalarida analiz bilan sintez birgalikda kelgandagina topa oladi, ya'ni masala ma'lumotlaridan kelib chidib, uning fikri izlanayotganga qarab boradi, izlanayotgandan esa berilganlarga boradi, va aksincha. Faqat shunday fikrlarning birgalikda borishi masala yechilishi jarayonini to'g'ri tashkil qiladi.

1-sinfda figuralar va ularning nomlari bilan dastlabki tanishtirish yakunlanishi kerak, bu ish atrofidagi moddiy narsalar, figuralarning tayyor modellari va tasvirlari yordamida bajariladi. O'quvchilarda sekin-asta figuralarni o'rganish sxemasi, ularning har bir figura xossalari o'zlashtirishlarini osonlashtiruvchi analiz va sintez qilish sxemalari tarkib topadi, ya'ni geometrik rivojlanishning eng yuqori bosqichiga o'tish amalga oshadi. Geometrik figuralarni taqqoslash va qarama-qarshi qo'yish usuliga ko'prok o'rin berish kerak. 1- sinfda o'quvchilar figuralar tuplamidan doiralar tuplamini, kvadratlar to'plamini, uchburchaklar to'plamini ajratadilar, 2-sinfda

ko'pburchaklar, turtburchaklar, 3-sinfda esa to'g'ri turtburchaklar tuplamlarini ajratadilar. 2- sinfdan boshlab figuralar xossalari, ular klassifikatsiyasi (tasnifi) aniqlashtiriladi. Figuralarni qarama qarshi qo'yishga va taqqoslashga (doyra — kupburchak, doyra — uchburchak va ko'pburchak.) katta e'tibor berish kerak. 2-, 4- sinflarda figuralar xossalari aniqlash uchun figuralar o'zaro joylashuvlari munosabatlaridan foydalanish samarali usul hisoblanadi. Geometrik materialni o'rganish 1-sinfdan boshlab o'quvchilarda induktiv tafakkur ko'nikmalari shakllanadi: eng sodda induktiv xulosalar chiqarish malakasi tarbiyalanadi. Bu bilan bir vaqtda deduktiv tafakkur ko'nikmalari rivojlanadi va foydalaniladi.

MUHOKAMA

Dastlab analiz tafakkur uslubi sifatida qaralib, butundan qismlarga o'tishni, sintez esa qismlardan butunga o'tish yo'li sifatida qaraladi. Keyinchalik analiz tafakkur uslubi sifatida qaralib, natijadan uni keltirib chiqargan sababga o'tishdan iborat tafakkur uslubi sifatida qaraladi.

Analiz tadqiqot uslubi sifatida tushunilib, son va o'lchov tushunchasiga tayanib, obyektning miqdoriy o'rganishdan iborat. Sintez obyektning sifatli xossalari o'rganishdan iborat tafakkur uslubidir. Konsentrlarni o'rganish jarayoni va ular ustida amallar, masalalar, va topshiriqlarni ishlash jarayonida sintez qiladilar va bilimlarni mustahkamlaydi.

Og'zaki hisoblash usullari ham, yozma hisoblash usullari ham amal xossalari va ulardan kelib chiqadigan natijalarni amallar hadlari bilan natijalari orasidagi bog'lanishlarni bilganlikka asoslanadi. Bu ularning o'xshashlik sifatleri bo'lsa, ularning farqli jihatlari ham bor. Quyida ikkala

hisoblash usulining bir-biridan farqlanadigan xususiyatlarini tahlil qilamiz:

Og'zaki hisoblashlarda hisoblashlar yozuvlarsiz, miyada bajariladi, bunda yechimlarni to'la yozish yoki dastlabki hisoblash usullarini tushintirib berish mumkin:

$$34+3=(30+4)+3=30+(4+3)=30+7=37$$

$$8+5=8+(2+3)=(8+2)+3=10+3=13$$

Yoki berilganlar va natijalarni yozish mumkin:

$34+3=37$ $8+5=13$ Yozma hisoblashda esa, ustun shaklda o'liklar va birliklar mos holda tagma-tag yoziladi:

Matematika boshlang'ich kursi taqqoslash usulining qo'llanilishi uchun katta imkoniyatlar ochib beradi: sonlami, ifodalar va sonlami taqqoslash; ikkita ifodani taqqoslash; masalalari taqqoslash va h.k

XULOSA

Qo'llanilayotgan har bir usul va tahlil qilish jarayonlari o'quvchilarni mustaqil fikrlash qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Misollarni og'zaki ham, yozma ham bajarish mumkin. Imkon qadar shunday misollarni tanlash kerakki, o'quvchi bu misollarni har ikki xil hisoblash usulida bajarsin. Natijada bir xil son hosil bo'ladi. Bu bilan o'quvchining ham og'zaki, ham yozma hisoblash ko'nikmasi shakllanishiga imkoniyat yaratiladi.

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilar bilan olib boriladigan mashg'ulotlarda kichik tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllanirish, kuzatish, tajriba, o'lchashlar, induksiya va deduksiya analiz va sintez muhim ahamiyatga egadir. Bunday topshiriqlarni bajarish orqali o'quvchilarda hayotiy turli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish kabi qobiliyatlar shakllanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'sarov.J. Matematika o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma .-FDU nusxa ko'paytirish bo'limi, 2020. – B 237 .
2. Jumayev.M.E.boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari. - Toshkent:Yangi asr avlodi,2006. – B 256
3. Jumayev.M.E.boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari. - Toshkent:Yangi asr avlodi,2006. – B 256
4. Matematika 2 – sinf [Matn]: darslik/ L.O'rinboyeva [va boshq.]. - Toshkent.. Respublika ta'lim markazi , 2021. – 192b
5. Matematika 3 – sinf [Matn]: darslik/ L.O'rinboyeva [va boshq.]. - Toshkent.. Respublika ta'lim markazi , 2022. – 192b

6. N.U.Bikbayeva. Matematika o'qitish metodikasi. Metodik qo'llanma. Toshkent. O'qituvchi nashryoti. 1996. 516 - B
 7. Gafurova, M. A. (2022). Improving Mental Skills Of Students By Analyzing And Solving Problems. Current Research Journal Of Pedagogics, 3(01), 40-44.
 8. Gofurova, M. A. (2020). Development of students' cognitive activity in solving problems. ISJ Theoretical & Applied Science, 1(81), 677-681.
 9. Sattorova.D. Matematika darslarida innovatsion metodlardan foydalanish// Ustozlar uchun, 2023, 40-son. – B.- 133
 10. Ручкина, В.П. Курс лекций по методике обучения математике в начальных классах. [Текст] : учебное пособие. / В.П. Ручкина, Г.П. Калинина, Г.В. Воробьева. – Екатеринбург :Издатель Калинина Г.П., 2009.
 11. Глаголева Ю.И. Математика. Тесты 4 класс: учебное пособие/ Москва: «Просвещение», 2019.
 12. Gofurova, M. A. (2020). Development of students' cognitive activity in solving problems. ISJ Theoretical & Applied Science, 1(81), 677-681.
- Gafurova, M. A. (2021). Developing Cognitive Activities of Primary School Students based on an Innovative Approach. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, 8(10), 236-242.